

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA IJODIY YUKSALISH TADRIJI**M.I.Qosimova¹**

Mas'ul muallif: Qosimova Madina
Ibrohim qizi, Turon universiteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası
o'qituvchisi.

e-mail:
madinaqosimova1994@gmail.com

Accepted: 27 Avgust 2026
Published: 27 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Qosimova, M. I.
ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA
IJODIY YUKSALISH TADRIJI / M. I.
Qosimova // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 8, № 1. — B.
262–265.

1. Turon universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek xalq shoiri Abdulla Oripovning 1957–1983-yillar oralig'idagi ijodiy yo'li, xususan uning she'riyatidagi mavzuiy va uslubiy yuksalish jarayoni tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoirning dastlabki, 1957-yildagi she'rlari - "Uchqun", "Qushcha", "Yulduzlar", "Tog'lar", "Cho'pon", "Kapalak va men", "Sevgisiz odam" kabi asarlar misolida tabiat va motivatsion mavzular yoritilib, ularda baxt, yuksak maqsad sari intiluvchi inson obrazi hamda uning mashaqqatli hayot yo'li tasvirlanishi ko'rsatib o'tiladi. Muallif shoir ijodidagi izchil evolyutsiyani kuzatadi: agar dastlabki she'rlarda tabiat obrazlari (yulduzlar, tog'lar) faqat go'zallik va hayrat manbai sifatida tasvirlangan bo'lsa, keyingi yillar ijodida ular allaqachon iztirob va dard timsoliga aylanadi - bu esa shoirning dunyoqarashi va badiiy tafakkuri chuqurlashib borganidan dalolat beradi.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, ijodiy yuksalish, poetik evolyutsiya, tabiat mavzusi, motivatsion she'riyat, lirik qahramon, muhabbat mavzusi, badiiy tashbih, aforizm, "Yillar armoni", "Kuz xayollari" turkumi, poetik obraz, ruhiy iztirob, badiiy mahorat, davriylashtirish (1957–1983), o'zbek mumtoz she'riyati, individual uslub.

ПОЭТАПНОЕ ТВОРЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В ПОЭЗИИ АБДУЛЛЫ ОРИПОВА

Аннотация. В данной статье анализируется творческий путь узбекского народного поэта Абдуллы Орипова в период с 1957 по 1983 год, с особым акцентом на тематическое и стилистическое развитие его поэзии. В исследовании рассматриваются ранние стихотворения поэта, написанные в 1957 году, такие как «Uchqun» («Искра»), «Qushcha» («Птичка»), «Yulduzlar» («Звёзды»), «Tog'lar» («Горы»), «Cho'pon» («Пастух»), «Kapalak va men» («Бабочка и я») и «Sevgisiz odam» («Человек без любви»), в которых раскрываются темы природы и стремления к высоким целям. Показано, как в этих произведениях изображается человек, стремящийся к счастью и достижению высоких целей, а также отражается его трудный жизненный путь. Автор прослеживает последовательную эволюцию творчества поэта: если в ранних стихотворениях природные образы, такие как звёзды и горы, представлены преимущественно как источники красоты и восхищения, то в произведениях последующих лет они постепенно превращаются в символы страдания и душевной боли. Эта трансформация свидетельствует об углублении мировоззрения поэта и развитии его художественного мышления.

Ключевые слова: Абдулла Оripov, творческий подъём, поэтическая эволюция, тема природы, мотивационная поэзия, лирический герой, тема любви, художественное сравнение, афоризм, «Yillar armoni» («Тоска по годам»), цикл «Kuz xayollari» («Осенние размышления»), поэтический образ, душевные переживания, художественное мастерство, периодизация (1957–1983), узбекская классическая поэзия, индивидуальный стиль.

THE EVOLUTION OF CREATIVE DEVELOPMENT IN ABDULLA ORIPOV'S POETRY

Abstract. This article analyzes the creative development of the Uzbek national poet Abdulla Oripov during the period from 1957 to 1983, with particular emphasis on the thematic and stylistic evolution of his poetry. The study examines the poet's early poems written in 1957-such as "Uchqun" ("Spark"), "Qushcha" ("Little Bird"), "Yulduzlar" ("Stars"), "Tog'lar" ("Mountains"), "Cho'pon" ("Shepherd"), "Kapalak va men" ("The Butterfly and I"), and "Sevgisiz odam" ("A Loveless Person")-highlighting their themes of nature and motivation. It demonstrates how these works portray a human being striving for happiness and aspiring toward lofty goals, as well as depicting the hardships of his life journey. The author traces the consistent evolution of the poet's creative work: while in the early poems natural images such as stars and mountains are depicted primarily as sources of beauty and wonder, in his later works they gradually transform into symbols of suffering and anguish. This transformation demonstrates the deepening of the poet's worldview and artistic thinking.

Keywords: Abdulla Oripov, creative development, poetic evolution, nature theme, motivational poetry, lyrical hero, theme of love, artistic simile, aphorism, "Yillar Armoni" (Yearnings of the Years), "Kuz Xayollari" (Autumn Reflections) cycle, poetic image, spiritual anguish, artistic mastery, periodization (1957–1983), Uzbek classical poetry, individual

style.

Kirish. Abdulla Oripov ijodi buyuk bir cho`qqi kabi osmonlarga bo`y bergan bir ijoddir. Har qanday tog`ning tepasiga yo`l uning etagidan boshlangani kabi dissertatsiyamning ushbu bobida mana shu ijodiy yuksalish kategoriyasini tahlil qilmoqchiman. 1957-yildan 1983-yilgacha bo`lgan davrni hozirgi ishim uchun asosiy obyekt sifatida oldim. Shoirning dastlabki she`rlari 1957-yildagi she`rlar asosan tabiat va motivatsion ruhdagi she`rlardir. Bu she`rlarda asosan baxt, yuksak manzillarni ko`zlagan inson, uning mashaqqatli yo`li haqida so`z boradi. "Uchqun", "Qushcha", "Yulduzlar", "Tog`lar", "Cho`pon", "Kapalak va men", "Sevgisiz odam" ushbu she`rlar shular jumlasidandir.

Achinmayman, sizga o`ylarim,
Achinmayman, sizga uzuzn tun.
Achinmayman, chunki otashga,-
Oq yo`l berar odatda, uchqun! [1]

Shoir ushbu jumlar orqali o`zi uchun o`zi bashorat qilayotgandek go`yo. U mana shu mashaqqatli yo`lga tayyordek. U buning uchun barcha qiyinchiliklar, iztiroblarga ko`z yumadi. O`z yo`lini olovli yo`l deya uchqunni esa bu otashga oq yo`l beruvchi ekanligini ta`kidlaydi. Keyingi she`rlarda tabiat bilan bog`liq uyg`unlik, baxt yaqqol ko`zga tashlanadi.

Kel, yashaylik hamisha birga
Bizda bahor gullar barchasi
Bilsang men ham chaman o`lkamning
Sho`x va quvnoq, shod o`g`ilchasi [2]
Bu satrlar davomli bo`lib keying she`rlarda ham bu tuyg`u bevosita davom etadi.

Yulduzlar, o, bo`shliq, musaffo chiroy!
Sen ilhom gulida kumush shabnamday
Ucharman siz bilan bir kun paydar-pay,
Osmon gumbazida bahsga tushganday

Qushchaga boshlangan samimiy tuyg`ular, yulduzlar, tog`lar, kapalak bilan davom etadi. Shu o`rinda shuni aytish kerakki yulduzlar haqida keying yillarda yozilgan she`rlar mutloqo o`zgacha uslubda, yo`nalishda. Dastlab osmonlarga boqan shoir yulduzlarning faat go`zal raqslarini ko`rib ularga mahliyo bo`lgan bo`lsa, keyingi bor yulduzlar iztirobini anglagan holda ularga achinganday... "Eh bechora, yashash nechun, o`ynamasang, kulmasang, o`z to`dangdan nega uchding, qaytish yo`lin bilmasang?"

Eh, siz tog`lar, dilrabo tog`lar,
Yosh qalbimni maftun etgansiz.
Yoshlik, baxtni kuylagin deya
Ijodimga ilhom tutgansiz.

Ajabo, tog`larga boqilgan ushbu samimiy ko`zlar yillar o`tib tog`larning ham buyuk dardi haqida so`zladi. Abdulla Oripov ijodi vaqt o`tgan sari o`zida turfa ranglar ko`rsatib boraveradi Shoirning 1961-yildagi she`rlarida biroz o`zgarishni sezamiz. Endi she`r mavzulariga eng go`zal tuyg`u, tillarda doston, har bir insonning yuragiga yetib boradigan muhabbat qo`shildi

. Sening ezgu xayoling bilan
Tong yorishdi, quyosh ham botdi.
Va mening bu sevgi asir
Yuragimda hislar tutoqdi...

Ushbu she`rlar muhabbat haqidagi shoirning buyuk dostonlarga tenglashgan she`rlariga debochadir. Dastlab ushbu tuyg`u bilan bedor oshiq holi tasvirlangan she`rdan so`ng, shoir ijodiga iztirobli sevgi, topish va yo`qotish, muhabbatni manguga his qilish kabi tuyg`ular kirib keldi.

Sen chindan ham go`zalsan
Lablaring ol qirmizi...
Sochlaringga sunbul band
Ko`zlaring tong yulduzi
Sen chindan ham go`zalsan
Huzuringga keldim bot
Yolboraman, tush pastga,
Yolboraman parizod...

Chindan quyma va betakror satrlar!

"Noma`lum qiz suratiga" nomli ushbu she`rda vazn jihatidan ham qofiya jihatidan ham, ma`no jihatidan ham betakrordir. She`rda an`anaviy tashbihlar bilan bir qatorda yangi tashbehlar ham qo`llanilgan. Abdulla Oripovning 1962-yillardagi she`rlarida oldin ishlatilmagan bir qator mavzular kirib keldi. "Kuz xayollari" turkumi shular jumlasidandir. Turkumdagi har bir she`rning yakunida bir-biriga o`xshamagan turli xulosalar mavjud. Ularni alohida aforizm ko`rinishida ham ishlatish mumkin:

1
Do`stginam xayolan quchaman seni,
Xazon davrasida kutaman seni.

2

...Kuzning qo`shigida, uning ohida
Sezaman odamzod qalbin gohida

3

Bir hikmat o`qiyman xazonlardan men:
"Yashagin -u biroq yaproq bo`lma sen".

4

Nechun uyg`onadi qaytadan bahor
Nechun inson umri bo`lmagay takror?...[3]

5

Xazonlar shoshadi, shoshaman men ham
Do`stim, huzurimga shoshib kel sen ham

Shoirning ushbu yildagi "Qo`l" she`rida ham muhabbatning go`zal tuyg`ulari ta`rif etilgan. Yigit kuchga to`lgan. Uning bilaklarni to`ldirgan muskullari oldida mushkul ishning o`zi yo`qdek go`yo. Metin toshlarni ham kul qilishga qodir bu qo`llar ayni vaqtda sevikli yor yuzlarini siypalagan onda mayin gul kabi erkalanadi... sevgi haqidagi go`zal manzara kabi!

Abdulla 1963-yilda yozilgan she`rlarida mavzular birmuncha ijtimoiy tus oladi. "Odamlar", "Eslash", "O`ylardimki", "Pushkin", "Onamga xat", "Buloq", "Giyoh" kabi.

Baxt kutmasman o`zgadan zinhor
Birovga baxt berolmasamn ham
Sen baxtimsan demagin, dildor,
Baxt berolmas odamga-odam.

Shoir hayotida qandaydir haqiqatlarni anglab, shu haqiqatlar izidan jimgina ketayotgandek... ammo bu she`r lahzalik kayfiyatni ifodalaydi deb o`ylayaman. "Onamga xat" she`rida ham shu kayfiyat davom etadi. Hayotning tashvishlaridan, mashaqqatlaridan charchagan shoir o`zi uchun yagona taskin topgandek bo`ladi. Onasiga maktub orqali yuragidagi og`riqlarni to`kmoqchi bo`ladi.

Abdulla Oripovning eng mashhur she`rlaridan biri "Men nechun sevaman O`zbekistonni?" she`ri ham aynan shu davrda yozilgan. Ustozim shoir Mengnor Ollomurod bir suhbatda Abdulla Oripov haqida juda chiroyli xotiralar aytgan edi. Abdulla Oripov bir she`rni yozib, ammo undan ba`zi sabablarga ko`ra voz kechgan, bu she`rni g`ijimlab tashlab yuborgan ekan. Ammo shoirning do`sti (aniq ismini eslay olmadim) uning xonasiga kirib qoladi. Hamda g`ijimlangan o`sha she`rni ko`rib, uni o`qib ko`radi. She`r juda ham ajoyib. Do`stining xotirasi juda ham kuchli bo`lganligi sababli she`rni o`sha zahoti yodlab oladi. Keyin shoirning yoniga borib suhbat orasida yangi she`r yozganini aytadi. Abdulla Oripov undan o`sha she`rni aytishini so`raydi. Do`sti esa shoirning o`zi hozirgina tashlagan she`rni yoddan aytib beradi. Abdulla Oripov juda ham hayron qolib, hech narsa deya olmay qoladi... shunda do`sti g`ichimlangan qog`ozni uzatib, o`z bolangdan voz kechma deydi. Ustozimning aytishicha bu she`rning nomi "Munojotni tinglab" edi. Qani, ayt, maqsading nimadir sening, Nega tilkalaysan bag`rimni ohang, Nechun kerak bo`ldi senga ko`z-yoshim Nechun kerak, rubob, senga shuncha g`am!

Qani, ayt, maqsading nimadir sening,
Nega tilkalaysan bag`rimni ohang,
Nechun kerak bo`ldi senga ko`z-yoshim
Nechun kerak, rubob, senga shuncha g`am! [4]

She`rda satrdan-satrga o`tgan sari iztiroblar darajasi oshib boradi. Darajalanish kengayib, achchiq dod bilan birga savollar she`rning ta`sirini yana ham kuchaytiradi.

Abdulla Oripov she`riyatida ijodiy yuksalish tadrijini tahlil qilish shuni ko`rsatadiki, shoirning badiiy tafakkuri oddiy hissiy kechinmalar ifodasidan boshlab, tobora kengroq falsafiy, milliy va ijtimoiy mazmun kasb etgan. Uning ijodiy evolyutsiyasi faqat mavzularning ko`payishi bilan emas, balki poetik fikrlash, obraz yaratish, ruhiy kechinmalarni ifodalash va milliy o`zlikni anglash darajasining chuqurlashuvi bilan ham belgilanadi.

Shoir ijodining dastlabki bosqichlarida insonning ichki kechinmalari, muhabbat, tabiat, yoshlik va hayotning go`zalligi kabi mavzular yetakchi o`rin egallaydi. Ushbu davr she`rlarida lirik qahramonning bevosita hissiy holati, hayotga munosabati va ruhiy izlanishlari sodda, samimiy hamda ta`sirchan ifodalanadi. Biroq bu soddalik poetik tafakkurning yuzakiligini anglatmaydi. Aksincha, dastlabki ijoddayoq shoir inson ruhiyatidagi nozik holatlarni kuzatish va ularni obrazli ifodalash qobiliyatini namoyon etadi.

Keyingi bosqichda Abdulla Oripov she`riyatida falsafiy mushohada tobora kuchayadi. Shoir insonning hayotdagi o`rni, vaqt, taqdir, vijdon, ezgulik va yovuzlik, umrning mazmuni kabi universal masalalarga murojaat qiladi. Natijada lirik kechinma oddiy hissiy ifodadan falsafiy xulosaga tomon rivojlanadi. Shoir uchun insonning tashqi faoliyatidan ko`ra uning ichki dunyosi, ma`naviy tanlovi va vijdon oldidagi mas`uliyati muhim poetik masalaga aylanadi.

Ijodiy yuksalishning muhim yo`nalishlaridan biri milliy o`zlik va Vatan mavzusining chuqurlashuvi bilan bog`liq. Abdulla Oripov ijodida Vatan shunchaki geografik makon emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, ma`naviy qadriyatlari va milliy g`ururini mujassamlashtiruvchi tushuncha sifatida namoyon bo`ladi. Shoirning Vatan haqidagi qarashlari shaxsiy kechinma bilan xalq taqdiri o`rtasidagi uzviy bog`liqlikni ko`rsatadi. Shu jihatdan uning milliy ruhdagi she`rlari o`zbek adabiyotida vatanparvarlik lirikasining mazmuniy va estetik imkoniyatlarini kengaytirgan.

Abdulla Oripov poetik evolyutsiyasida tarixiy xotira ham alohida ahamiyat kasb etadi. Shoir millatning o`tmishini anglashni uning bugungi ma`naviy holatini tushunishning muhim sharti sifatida talqin qiladi. Tarixiy shaxslar, milliy qadriyatlar va xalqning murakkab kechmishi poetik tafakkur orqali qayta idrok etiladi. Bunday yondashuv she`riyatning

tarbiyaviy imkoniyatlarini kuchaytirish bilan birga, o'quvchini milliy o'zlik haqida mushohada yuritishga undaydi.

Shoir ijodining keyingi bosqichlarida axloqiy-falsafiy muammolar yanada teranlashadi. Insonning vijdoni, imon-e'tiqodi, hayot oldidagi mas'uliyati, yaxshilik qilish burchi va ma'naviy poklik kabi masalalar markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Bu jarayonda lirik qahramonning ichki dialogi kuchayadi. Shoir ko'pincha o'quvchini tayyor hukmga olib kelmaydi, balki savol va mushohada orqali muayyan xulosaga kelishga undaydi.

Abdulla Oripov she'riyatidagi ijodiy yuksalish poetik til va badiiy ifoda vositalarining takomillashuvida ham namoyon bo'ladi. Dastlabki asarlardagi samimiy va sodda ifoda keyinchalik ramziy obrazlar, falsafiy umumlashmalar, ichki monolog, qarama-qarshilik va metaforik tasvirlar bilan boyiydi. Biroq poetik murakkablik ortgan sari shoirning ifoda aniqligi yo'qolmaydi. Aksincha, murakkab falsafiy fikrni sodda va ta'sirchan shaklda yetkazish uning individual uslubining muhim belgilaridan biriga aylanadi.

Shuningdek, shoir ijodida lirik qahramon konsepsiyasi ham tadrijiy ravishda o'zgaradi. Dastlabki she'rlarda u ko'proq shaxsiy kechinmalarini ifodalovchi inson sifatida namoyon bo'lsa, keyinchalik uning ruhiy olami jamiyat, millat va insoniyat muammolari bilan bog'lanadi. Natijada individual "men" asta-sekin umumxalq va umuminsoniy mazmunni ifodalovchi poetik "men" darajasiga ko'tariladi. Bu holat Abdulla Oripov ijodiy yuksalishining muhim ko'rsatkichlaridan biridir.

Abdulla Oripov ijodining rivojlanishi hissiy lirika → falsafiy tafakkur → milliy o'zlikni anglash → tarixiy xotira → ma'naviy-axloqiy mushohada → umuminsoniy xulosalar kabi o'zaro bog'langan yo'nalishlar orqali namoyon bo'ladi. Ushbu bosqichlarni qat'iy chegaralangan davrlar sifatida emas, balki bir-birini to'ldirib boruvchi ijodiy jarayon sifatida tushunish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Oripov A. Yillar armoni.-Toshkent:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.-23 b
- [2] Oripov A. Yillar armoni.-Toshkent:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.-24 b
- [3] Oripov A. Yillar armoni.-Toshkent:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.-37-38 b
- [4] Oripov A. Yillar armoni.-Toshkent:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.-60 b
- [5] Boboqulova U. Abdulla Oripov she'riyatida ayol obrazining badiiy talqini //Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - ToshDO'TAU, 2-bosqich tayanch doktoranti maqolasi.
- [6] Lirikada obraz tasnifi va talqini (Abdulla Oripov she'riyati misolida) // InLibrary ilmiy-adabiy jurnali.
- [7] Abdulla Oripov she'riyatida millat ruhi ifodasi // CyberLeninka ilmiy maqolalar bazasi, 2021.
- [8] Abdulla Oripov she'riyatida Vatan obrazi talqinlari // ResearchGate ilmiy nashri, 2020.
- [9] Anor obrazining badiiy talqini o'zbek she'riyatida (Abdulla Oripov ijodi misolida) // FarDU ilmiy xabarlar, Farg'ona davlat universiteti.
- [10] Abdulla Oripov - betakror, serqirra ijodkor sifatida // CyberLeninka ilmiy maqolalar bazasi.
- [11] Oripov A. Tanlangan asarlar. Ikkinchi jild. - Toshkent: Adabiyot va san'at, 2000.

2021